

היש צוהלת ושמחה!?

על מנהג התחפושות בפורים

1. פתיחה
2. הרקע למנהג התחפושות: סיבות חיצוניות ופנימיות
3. התמודדות ההלכה עם המנהג:
 - א. איסור "לא ילבש" ופסיקתו של מהר"י מינץ
 - ב. גישותיהם של הרמ"א והב"ח
 - ג. דעת פוסקי דורנו
4. סיכום

* * *

1. פתיחה

מקום חשוב תופס המנהג בחיי היומיום הדתיים והלאומיים שלנו. במשך שנות קיומו של עם ישראל, בעיקר בתקופת הגלות, נצטברו מנהגים רבים שנשתקעו במסורת היהודית והשפיעו רבות על עיצוב החיים הרוחניים של האומה.

למנהגים ישנה תרומה משמעותית ליצירת חוויית החגים, לאיחודן של המשפחה והעדה ולהעמקת הרגשת השייכות לעם: אכילת סופגניות, מדורות ל"ג בעומר וזריקת סוכריות על חתן בר המצווה - הפכו להיות חלק בלתי נפרד מהווי החיים היהודיים שלנו, וכמותם גם מנהג ההתחפושות בפורים. המנהג להתחפש בפורים קיים כבר כמה מאות שנים בעם ישראל¹ והוא מהווה את אחד מסמלי החג המרכזיים בימינו. במאמר זה ננסה להתחקות אחר מקורותיו וטעמיו של המנהג, וכן לסקור בקצרה את ההתייחסויות ההלכתיות אליו לאורך הדורות.

2. הרקע למנהג התחפושות: סיבות חיצוניות ופנימיות

מקורו של מנהג התחפושות לא ברור עד תום; הוא איננו מופיע במגילת אסתר, לא במשנה ובתלמוד ואף לא במשנה תורה לרמב"ם. המנהג החל להתפשט ככל הנראה בראשית המאה השלוש-עשרה

נעם גרדין הוא תלמוד בישיבה, מחזור ו'

1. עיינו: הרב י.ל. הכהן מימון (פישמן), "ההתחפושות בפורים", בתוך: סיני, ב, תרח"צ, תג-תיז (מופיע גם בתוך: הנ"ל, חגים ומורעדים, ירושלים: מוסד הרב קוק, תשי"ב); זהר הנגבי, "מנהגי הפורים בהלכה ובאמנות", בתוך: הרב פרופ' דניאל שפרבר, "מנהגי ישראל", ירושלים: מוסד הרב קוק, תשנ"ח, כרך ו, עמ' קצב-רו.

באירופה, ואחת ההתייחסויות ההלכתיות המוקדמות ביותר אליו נכתבה במאה החמש-עשרה על ידי רבי יהודה ממינץ, שאת דבריו נראה בהמשך.² עדות מוקדמת ביותר לקיום המנהג בתפוצות ישראל אנו מוצאים באבן בחזן, חיבורו של קלונימוס בן קלונימוס (נולד בפרובאנס בשנת 1286) המהווה ביקורת חברתית על אורח חייהם של יהודי פרובאנס בזמנו:

ובארבעה עשר יום לחודש אדר \ בחורי ישראל לכבוד ולהדר
יתפארו ויתהללו \ כי ישתגעו וכי יתהוללו
זה זכר עשה לנפלאותיו ופרסום לניסים \ כי יעטו במעיל תפארת העכסים
וזה לכבוד מרדכי ואסתר \ סחיף דיקילא ארישיה וכופף עליו פסכתר
זה ילבש שמלת אשה ולגרותיו ענקים \ וזה יתחקה כאחד הריקים
תוף ומחול שמחה ושלישים \ אלו עם אלו אנשים³

תיאור ציורי נוסף של ההתחפשות בקהילות באשכנז נשתמר בספר המנהגים של קהילת וורמס:

שבת לפני פורים, בבוקר השכם, הולכים הבחורים לבית מרוחק מבית הכנסת ולובשים שם את מעילי השבת הקריים מעילי צד, ששרוולם הימני תפור. כל אחד מהם חובש לראשו מצנפת מחודדת. בצאתם מאותו בית צועדים הם בזוגות זה ליד זה. לפניהם צועד נער משרת, לבוש בגדי ליצן, והוא מרקד ועושה כל מיני העוויות של שוטה. לפני הבחורים צועדים ה"גבאים", וכל אחד מהם אוחז בידו מקל מחוטב ומגולף. אחרי הגבאים באים הבחורים, עדה גדולה. כך צועדת התהלוכה כולה בקול שמחה ותרועה עד שמגיעים לבית הכנסת.⁴

במהלך הדורות נכתבו על מנהג התחפשות גם ביקורות ישירות ומפורשות יותר מזו של בעל אבן בחזן. ר' אפרים מלונטשיץ (1540 לערך - 1619), תלמידו של המהרש"ל ומחליפו של מהר"ל ברבנות העיר פראג ובראשות הישיבה שם, כותב בספרו **עוללות אפרים**:

וישנו את טעמם ומראיהם לתת על פניהם מסווה עד שנהפך לאיש אחר ואין לו מכיר, כי לכולם יהיה חליפות שמלות, היו לנשים, כי על כל גבר יהיו כלי אשה וכל הנשים יתנו על פניהם כסות עיניהם עד אשר כל רואיהם לא יכירום, לא ידעו ולא יבינו מי ומי ההולכים עדרים עדרים, פעם בחוץ פעם ברחובות אצל כל פינה לחקור איזהו מקומן של זבחים ואיזה מקום יינם, וילכו להם בתפים ובמחולות מפוז ומכרכר בכל עז... הכזה יהיה יום משתה ויום רצון לה? ומאיין להם סמן למנהגים מקולקלים כאלו?⁵

נסיון להתחקות אחר מקור המנהג מתוך העיסוק ההלכתי אנו מוצאים בכתביו של ר' יוסף משאש. הרב משאש (1892-1974) נולד במקנס שבמרוקו, כיהן כרב העיר תלמסאן שבאלג'יר ולאחר מכן כדיין

2. במאמרנו נתייחס למנהג ההתחפשות בפורים בפרט, אף על פי שהיו קיימים מנהגים להתחפש גם באירועים אחרים, כדוגמת חתונה. על כך ראו: ר' אליעזר ממיץ, **ספר היראים**, סימן צ (שיוך המנהג ספציפית לחתונה נמצא רק בחלק מן הדפוסים); ר' מסעוד חי רוקח, **מעשה רוקח**, ויניצאה, תק"ב, עמ' 6.

3. **אבן בחזן**, זולצבאך, 1705, סימן לט, עמ' 29.

4. מובא מתוך: דבורה והרב מנחם כהן (עורכים), **חגים ומועדים**, ירושלים: הוצאת כתר, 1980, עמ' 150.

5. **עוללות אפרים**, חלק ב, מאמר שט, עמ' מה.

במקנס. בשנת תשכ"ד עלה לארץ ישראל, ובשנת תשכ"ח החל לכהן כרבה הראשי הספרדי של העיר חיפה. בספר השו"ת שלו, **מים חיים**, הוא מתייחס למקורו של המנהג:

ועוד דע ידידי, כי מנהג זה של לבישת הפרצופין נשתרבו מחג הנוצרים הנקרא בשם כא"ר נאווא"ל (- קרנבל, נ.ג.), ואני שאלתי לכמה אנשים בקיאים בלשונות העמים, מה פירוש כא"ר נאווא"ל, ואמרו לי היא מילה יוונית עתיקה, ורוצה לומר, חג של שטות.

ועוד הפצתי בהם לחקור על יסוד מנהג זה מאין מוצאו, ואחר החיפוש בדברי ימי האומות הקדמונים, מצאו שהוא ממצעין נרפש ומקור משחת של היוונים והרומיים העתיקים, עובדי עבודה זרה, שהיו לובשים אלו הפרצופין ביום אידם לאליל היין ולאילל היופי והזימה, ועושים בהם כל תועבה רחמנא ליצלן...⁶

על פי דברים אלו, מקורו של מנהג התחפושות בטקסי פולחן קדומים בעלי אופי מיני שקיימו עמים פגאניים לאליליהם, דבר שהתגלגל לאחר מכן לחגם של הנוצרים ולכסוף אל העם היהודי. על פי תאודור גסטר וחוקרים נוספים,⁷ גם אותן מסורות פגאניות שאומצו על ידי הנוצרים מאופיינות, כמו חג הפורים, במוטיבים של היפוך, וגם בעולם העתיק היתה נפוצה החלפת הבגדים בין המינים. הקרנבל האירופאי שתחילתו במאה ה-12 חל בדרך כלל סביב תקופת חג הפורים, וגם הוא ידוע כזמן של פריקת עול והפרת מוסכמות חברתיות. את הקרנבל נהגו לחגוג בתהלוכות חגיגיות של ליצנים ותחפושות. על פי הוגה הדעות הרוסי מיכאיל בכטין,⁸ מהות הקרנבל היא חציית הקווים המוכרים והפיכת הסימנים על פיהם. בקרנבל, השולי הופך למרכזי: המעמדות הנמוכים תופסים את מרכז הזירה, העבד מוכתר למלך. הקרנבל משמש כאנטיתזה מאתגרת עבור המציאות היומיומית האפורה, בכך שהוא פותח לדיון מחודש את המוסכמות שבה. בנוסף, עולם התיאטרון האיטלקי ובמיוחד ה"קומדיה ד'ארטה" (הצגה בעלת שלד עלילתי קבוע המתפתחת למחזה מאולתר, ונודעה גם בשם "קומדיה של מסכות") שהתפתחה החל מאמצע המאה ה-16 בוונציה ולומברדיה, היו בעלי השפעה רבה על מנהגי פורים. אפשר למצוא בקלות יחסית קווי דמיון בין מוטיבים אלו של הקרנבל והתיאטרון האירופאים לאווירת חג הפורים כפי שנתפתחה במהלך הדורות.

על אף המקור המפוקפק של המנהג, "גיירה" אותו המסורת היהודית במהלך הדורות, ותלתה בו מסרים, תועליות ורמזים חיוביים הקשורים לחג הפורים.

התועלת הראשונה והפשוטה ביותר של לבישת התחפושות היא העצמתה של **שמחת חג הפורים**, דבר הבא לידי ביטוי במיוחד בקרב הילדים. תועלת נוספת, המובאת בשמו של הבעל שם טוב, קשורה ברצון לתת מתנות לאביונים באופן של "**מתן בסתר**". ההתחפושות ההדדית יוצרת מצב בו העני לא יודע ממי הוא מקבל את הצדקה וכך הוא לא יתבייש, והנותן לא יודע למי הוא נותן את תרומתו וכך הוא לא יתגאה עליו.

מעבר לטעמים המעשיים, ישנם גם כמה רמזים הבאים לידי ביטוי במנהג. ראשית, התחפושות מבטאות את רעיון ה**הסתרה** שנסנה במגילה: אסתר "לא מגדת את עמה ומולדתה" ומוצאה האמיתי נותר עלום; הקב"ה והשגחתו "מסתתרים" במגילה בצורות שונות - אם על ידי התגלגלות העלילה

6. שו"ת **מים חיים**, חלק ב, תשובה צחר, "לבישת פרצופין בפורים".

7. ראו: הרב פרופ' דניאל שפרבר (לעיל הערה 1); ובמאמרו של הרב י.ל. מימון (לעיל הערה 1). ועיינו שם גם לגבי טעמי השונים של המנהג שנביא להלן.

8. ראו על כך: <http://www.wikipedia.co.il>, ערך "קרנבל".

באופן מקרי לכאורה לכיוון הצלת היהודים ואם על ידי אזכורה המרובה של המילה "המלך" לעומת אי אזכורו של שם ה';⁹ על פי המדרשים אליהו הנביא "מתחפש" לחרבונה כאשר הוא מזכיר את העץ שהכין הזמן למרדכי¹⁰ וגבריאל מסווה את יופייה של ושתי על ידי הצמחת זנב וכך גורם לה לסרב לבקשתו של אחשוורוש להופיע במשתה.¹¹

בנוסף, שינוי הבגדים מבטא גם את עניין **שינוי הגורל**, המהפך שהביא את עם ישראל ממצב של אבל לשמחה, ואת מרדכי מבגדי "שק ואפר" ל"לבוש מלכות".

עוד רמז המתבטא בלבישת התחפושות כותב בעל שו"ת **שיח יצחק**, רבי יצחק ווייס (1873-1942). דבריו של ר' יצחק מתבססים על פירושו של הרמב"ן לפרשת גניבת הברכות בספר בראשית. לאחר שמברך יצחק את יעקב ועשו, מזהירה רבקה את יעקב: "הֲנֵה עֲשׂו אֲחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהַרְגֶךָ" (בראשית, מ, מב). את דברי רבקה מסביר הרמב"ן כך שעשו מעמיד פנים כאילו הוא אינו כועס על לקיחת הברכות, במטרה לגרום ליעקב לא להישמר מפניו וכך הוא יוכל לפגוע בו ביתר קלות. העמדת פנים דומה - אך מן הצד השני - אנו מוצאים במגילת אסתר. חרבונה, האדם שהביא בנקודה הקריטית לתלייתו של הזמן, מזוהה במדרש (כפי שהבאנו לעיל) כאליהו הנביא. כנגד העמדת פנים זו של עשו אל מול יעקב והסתרת השנאה בערמומיות, עומדת "התחפושות" זו של אליהו לחרבונה ומפילה את הזמן, גלגולו ההיסטורי של עשו. ההתחפשות בפורים, לפי הסבר זה, רומזת לעונשו של עשו - עמלק - הזמן שבא באופן של מידה כנגד מידה.¹²

בתורותיהם של מספר אדמו"רים בתנועת החסידות אנו מוצאים התייחסויות נוספות לטעם המנהג. ר' צבי אלימלך מדינוב, בעל **בני יששכר**, נותן טעם לדבר על פי הנאמר במסכת מגילה:

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי:

מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה?...

אמר להם: מפני שהשתחוּ ל'צלם.

אמרו לו: וכי משוא פנים יש בדבר?¹³

אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים - אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא

לפנים.¹⁴

רשב"י מסביר שהגזירה היתה רק למראית עין ולא באמת התקיימה, מפני שגם חטאם של עם ישראל היה רק כלפי חוץ ובלי כוונה אמיתית לעבוד עבודה זרה. התחפושות, מבאר ר' צבי אלימלך, ממחישות את הרעיון שגם כאשר עם ישראל מתנהג כמו הגויים, הדבר הוא חיצוני ורק בגדר תחפושת. דברים אלו מסבירים את המנהג להתחפש דווקא לגויים.¹⁵

9. וכן: "בלילה ההוא נדדה שנת המלך, אמר רבי תנחומא: נדדה שנת מלכו של עולם" (**ילקוט שמעוני**, אסתר, רמז תתרנז). בנוסף, צירופי האותיות הראשונות במילים "יבוא המלך והזמן היום" והאותיות האחרונות במילים "כי כלתה אליו הרעה" מרמזים על שם ה'.

10. ראו: **אסתר רבה**, י, ט.

11. ראו: בבלי, **מגילה**, יב ע"ב.

12. שו"ת **שיח יצחק**, סימן שפ, ד"ה 'בטעם לבישת פרצופין בפורים'.

13. כלומר, אם אכן עבדו עבודה זרה באותה תקופה, מדוע בסופו של דבר בטלה הגזירה?

14. בבלי, **מגילה**, יב ע"א.

15. **בני יששכר**, ניו יורק: הוצאת חיים וברכה, תשל"ה, מאמרי חדש אדר, מאמר ט, עמ' קכא, בשם מהר"מ חאגיז. ר' צבי אלימלך מביא בהמשך דבריו טעם נוסף ע"פ תורת הסוד, הקושר את מנהג התחפושות עם המלבושים הרוחניים של הצדיקים בגן עדן בהם היו לבושים מרדכי ואסתר וכמו כן עם ישראל במתן תורה. עיינו גם: ר' קלונימוס קלמן הלוי עפשטיין, **מאור**

רמז נוסף אנו מוצאים בדבריו של ר' יהודה אריה לייב מגור, בעל שפת אמת. בתורה מחג הפורים תרנ"ד, הוא קושר את שני הבגדים בפורים להבדל בין עם ישראל ועמלק ביחס אל האכילה. לדברי הרבי מגור, כוחו של עמלק נובע מאכילה של איסור, דבר המקבל ביטוי באמירה שהגזירה על עם ישראל היא תוצאה של השתתפותם בסעודתו של אחשוורוש.¹⁶ כזכר להצלה מהגזירה נתקנה גם כן סעודה, אך זו האחרונה היא סעודה של מצוה המשולבת בדברי תורה, בניגוד מוחלט לסעודתו ההוללת של אחשוורוש שבעקבותיה נחרץ כמעט דינו של עם ישראל לכליה.¹⁷ החלפת הבגדים שנעשית כחלק מסעודת פורים, רומזת אם כן למעבר בין שליטת עמלק להצלת ישראל שמוצאת ביטוי באופי הסעודה.

מעבר לטעמים והרמזים, קיימת עדות על "שימוש פראקטי" במנהג. מסופר על ר' אריה לייב, ה"סבא משפולי", שכאשר נוצר צורך להשפיע לטובה על השלטונות הזרים בעקבות הגזירות, היה ר' אריה מגייס ביום הפורים כמה יהודים ממקורביו ומבקש מהם להתחפש לשרי הגויים, שופטיהם ומלכיהם. אותם יהודים היו עושים מעין הצגה ("פורים שפיל") על משפט שבו היו חורצים את הדין על פי רצונו של הרבי, ועל ידי כך הוא הצליח להפר את הגזירות.

3. התמודדות ההלכה עם המנהג

אמירה מפורסמת היא ש"מנהג ישראל דין הוא", ובתלמוד אף נאמר ש"המנהג מבטל את ההלכה".¹⁸ יש ממהגי ישראל שאכן זכו לקבל מעמד של הלכה, ומעניין לראות כיצד מתייחסים פוסקי ההלכה לאורך הדורות למנהג התחפושות בפורים. בדברינו להלן נסקור מספר פוסקים מרכזיים בנושא, תוך התמקדות במתח שנוצר בין הבעיות ההלכתיות שהמנהג עלול ליצור, לבין התקבלותו הגורפת בציבור הרחב.

3א. איסור "לא ילבש" ופסיקתו של מהר"י מיינץ

ההתייחסות ההלכתית המשמעותית ביותר למנהג התחפושות בפורים נמצאת בדברי הרמ"א בהגותו על השולחן ערוך. לקראת סוף הלכות פורים, הוא כותב כך:

ומה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים וגבר לובש שמלת אשה ואשה כלי גבר, אין איסור בדבר מאחר שאין מכווין אלא לשמחה בעלמא. וכן בלבישת כלאים דרבנן. ויש אומרים דאיסור, אבל המנהג כסברא הראשונה.¹⁹

ניתן לראות כי באופן פשוט הרמ"א מתיר לקיים את המנהג, על אף הדעות האוסרות ולמרות הבעיות היכולות להיווצר מכך. ה"מוקשים" ההלכתיים שמזכיר הרמ"א לעניין התחפושות הם שני איסורים הקשורים בלבישת הבגדים: האיסור על הגבר ללבוש בגדי אשה ולהיפך, ואיסור "כלאים דרבנן"

ושמש, ירושלים: הוצאת אבן ישראל, תשנ"ב, פרשת משפטים, עמ' רמ; ר' שלמה הכהן מרדאמסק, **תפארת שלמה**, ווארשא, תרכ"ז, רמזי פורים, עמ' צו.

16. עיינו: בבלי, **מגילה**, יב ע"א.
 17. שפת אמת, מרכז שפירא: הוצאת המכון התורני ישיבת אור עציון, עמ' 81.
 18. ראו: ירושלמי, **יבמות**, פרק יב, הלכה א.
 19. רמ"א על **שולחן ערוך**, אורח חיים, סימן תרצו.

(לבישת משי עם צמר).²⁰ במאמרנו נתמקד רק באיסור "לא ילבש" מפני שהוא שהיווה את מרכז הדיון בנושא בדורות שמתקופת הרמ"א ועד לדורנו,²¹ היות והוא איסור תורה מפורש.

המקור לאיסור לבישת בגדי אשה לאיש ולהיפך, נמצא בספר דברים:

לֹא יִהְיֶה כְּלִי גְבֵר עַל אִשָּׁה וְלֹא יִלְבֹּשׂ גְּבֵר שְׂמֶלֶת אִשָּׁה כִּי תוֹעֵבֶת ה' אֶ-לֶהֱיֶיךָ כֹּל עֲשֵׂה אֱלֹהִים.²²

וכך פסק הרמב"ם:

לא תעדה אשה עדי האיש כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון... ולא יעדה איש עדי אשה כגון שילבש בגדי צבעונין וחלי זהב... איש שעדה עדי אשה ואשה שעדתה עדי איש לוקין.²³

הרמב"ם קובע בצורה חד משמעית וללא הסתייגויות שיש איסור לאנשים ללבוש בגדי נשים וכן להפך. בעקבות דברים אלה עולה השאלה: מדוע דבר שאסור בצורה מוחלטת לאורך כל השנה יהיה מותר ביום הפורים?

עיון קצר בטעם איסור "לא ילבש" כפי שמבין אותו בעל **ספר החינוך**, יתן לנו פתח לתשובה:

משרשי המצוה, להרחיק מאומתנו הקדושה דבר ערוה וכל ענין וכל צד שיהיה הכשולן באותו דבר מצוי מתוכו, וכענין שיאמרו זכרונם לברכה על דרך משל, שא-לוהינו שונא זמה הוא, כלומר שלאהבתנו הרחיקנו מן הזמה שהיא דבר מכוער ביותר ויקח לב האדם ומדיחו מדרך טובה ומחשבה רצויה לדרך רעה ומחשבה של שטות. ואין ספק כי אם יהיו מלבושי האנשים והנשים שונים, יתערבו אלו עם אלו תמיד ומלאה הארץ זמה. ועוד אמרו בטעם מצוה זו שהיא להרחיק כל ענין עבודה זרה שדרכן של עובדי עבודה זרה היה בכך. ואלה שני הטעמים מצאתים בספרי הרמב"ם²⁴ ז"ל אחר כתבי אותם.²⁵

על פי דברי בעל **ספר החינוך** והרמב"ם, האיסור על איש ללבוש בגדי אשה ולהיפך קשור בהידרדרות שיכולה לבוא על ידי כך בענייני עריות ולעובדה שכך היה מנהגם של עובדי עבודה זרה. את החשש למכשול בענייני עריות, מאששים דבריו של ר' יוסף משאש בהמשך תשובתו שהבאנו לעיל, בשם ספר **איש שיבה**:

ושלוח דרבנן אחד מארץ הקודש סיפר לי שהוא עשה פורים אחד במקום אחד שנהגו גם הם ללבוש פרצופין, והגיע הדבר שנכשלו באשת איש ואשת אב רחמנא ליצלן, כי

-
20. **שלוחן ערוך**, יורה דעה, סימן רחצ, סעיף א.
 21. ר' יוסף משאש מתייחס בתשובתו שהבאנו לעיל לבעיה נוספת והיא איסור "ובחוקותיהם לא תלכו". עיינו שו"ע ורמ"א יורה דעה סימן קע"ח, א.
 22. דברים, כב, ה.
 23. **משנה תורה**, הלכות עבודת כוכבים, פרק יב, הלכה י. על פי דברי **הכסף משנה** שם, פסיקת הרמב"ם מתבססת על דעת ר' אליעזר בן יעקב בברייתא (ראו: בבלי, נזיר, נט ע"א) שסובר שאיסור "לא ילבש" הוא על לבישת הבגדים עצמה, בלי קשר לשאלה אם הרבר יגרום לבעיות של פריצות וכדומה.
 24. ראו: **מורה הנבוכים**, ג, לו.
 25. **ספר החינוך**, מצוה תקמב.

לא הכירו זה את זה, ועמדו ובטלום ביטול גמור באסיפת כל הקהל בבית הכנסת ובחרמות ואיומים וגזומים, ונכתב הכל בפנקס הקהל.²⁶

אם כך הדבר, כיצד נמצא לו למנהג התחפושות היתר? תשובה לכך ראינו בדברי הרמ"א שהבאנו לעיל:

מאחר שאין מכוונין אלא לשמחה בעלמא.

על פי דברי הרמ"א נראה, שכאשר הטעם ללבישת בגדי נשים לאנשים ולהיפך הוּם משום שמחה ואינו חלק ממערכת הטעמים השליליים שמנינו לאיסור "לא ילבש" - פריצות והידמות לעובדי עבודה זרה - הדבר מתיר את האיסור.

הרמ"א אינו הפוסק הראשון הנדרש לשאלה, והתייחסות מוקדמת יותר לנושא אנו מוצאים בתשובה שכתב מהר"י מינץ, מגדולי רבני איטליה במאה ה-15. רבי יהודה בן ר' אליעזר הלוי ממינץ נולד בשנת 1405 לערך ונפטר בשנת 1508.²⁷ ככל הנראה, נולד ר' יהודה במינץ שבגרמניה וגורש משם בשנת 1462 עם גירוש היהודים מהעיר. הוא התיישב בפדובה שבאיטליה, שם היה לרב העיר כ-47 שנים רצופות וכמו כן כיהן בראשות הישיבה המקומית אותה יסד. בתור משיב, התכתב ר' יהודה עם רבים מגדולי התורה שבזמנו, כגון ר' אליהו מזרחי, רבה של האימפריה העות'מנית. מרבית כתביו נשרפו, ושרדו רק כשש-עשרה מתשובותיו.²⁸

באחת מהן, הוא עונה לשאלה שנשאלה על מנהג לבישת התחפושות:

על דבר לבישת הפרצופים שנוהגין ללבוש בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים בפורים. הנה ראיתי שכבר פסק להתיר אהובי ועמיתי מחותני, כרכא דכולא ביה, אבקת הרוכלים, ריש כלה וריש גולה, האשל הגדול מהר"ר אליקים סג"ל יצ"ו והוציא כאור משפטו כאשר נימוקו עמו, וראיותיו מוכיחין עליו כאילו יצאו מפי הגבורה, על כן המהרהר אחריו כמהרהר אחר השכינה, אף אני אמרתי להביא ראיה להתיר, לא כמהרהר אחרי הרב הגדול יצ"ו ולא כמתזיק דבריו כי אינו צריך, ועוד כי ראיותיו דידיה אלימי מראיות דידי.

אבל באתי לטול שכר שיבוא מכשורא דמצוה, ליתן טעם ולהביא ראיה מה ראו על ככה גדולים וחסידים עולם ז"ל שנתגדלתי אצלם אשר ראו בניהם ובנותיהם התניהם וכלותיהם לובשין אותן פרצופים ושינוי בגדיהם מבגדי איש לבגדי אשה וכן להיפך. ואם היה חס וחלילה נדנדוד עבירה, חלילה וחס להם לשתוק ולא ימחו, וכל שכן וקל וחומר באיסור לאו, אלא ודאי היה להם ראיה וסמך שהיתר גמור הוא ואין בלבוש זה הרהור עבירה, לאפוקי מלכו של פלגאה וצדוקי ומוחרם גרשם בונה פאצ"ו²⁹ המדבר והמהרהר אחר מטתן של גדולים וחסידים עולם זצ"ל.³⁰

26. שו"ת מים חיים, שם.

27. עדות לאריכות ימיו של מהר"י מינץ נמצאת בהקדמתו של ר' יוסף יעב"ץ לספרו חסדי ה', שם מספר ר' יצחק בנו שראה את מהר"י מברך את ברכת החמה בגיל 100. שם עמ' 14, ניוארק תרצ"ד.

28. ראו: ד"ר מרדכי מרגליות, **אנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל**, תל-אביב, תשל"ז, כרך שלישי, עמ' 672.

29. ר' גרשון בוני פאצינו בן ר' יוסף, שהוחרם על ידי מהר"י מינץ. אשתו של ר' גרשון לא ילדה לו בנים ולכן נשא אישה שניה, בטענה שחרם דרבינו גרשום שלא לשאת שתי נשים לא תקף כאשר הדבר בא על חשבון קיום מצוות פריה ורביה. ר' אליהו מזרחי הסכים לדברים, אך מהר"י מינץ תקף את ר' גרשון בחריפות והחרימו. "כי רואה אני וגם ידוע לי שאין בו לא תורה ולא

כהקדמה לדיון ההלכתי שבתשובתו, מספר ר' יהודה ממינץ על אופי מנהג התחפושות בתקופתו. ר' יהודה מתאר מצב שבו גם משפחותיהם של "גדולים וחסידים עולם" נהגו להתחפש באופן שגברים לבשו בגדי נשים ולהיפך בלא שנשמע שום קול מחאה מצד אותם רבנים. כמו כן מובן מדבריו שהוא אינו הראשון הפוסק בפירוש להתיר את הדבר. על אילו מקורות נשען ר' יהודה ממינץ בהתירו את איסור "לא ילבש"?

את טענתו העיקרית שואב מהר"י מעיון בסוגיה העוסקת באיסור הסתכלות במראה לגברים, איסור שהינו פועל יוצא של האיסור "לא ילבש", היות ושימוש במראה היה נהוג רק בקרב נשים. הגמרא במסכת עבודה זרה דנה בסיטואציה בה מגיע אדם מישראל להסתפר אצל ספר גוי, מצב שבתקופת חז"ל נשקפת בו סכנה לחייו של היהודי. במטרה לנקוט אמצעי זהירות, מתירה הגמרא בתנאים מסוימים להסתכל במראה תוך כדי התספורת:

אמר מר: ישראל המסתפר מעובד כוכבים רואה במראה. היכי דמי? אי ברשות הרבים, למה לי מראה? (-) הרי נמצאים שם עוברים ושבים שנוכחותם תמנע מהגוי לפגוע ביהודי) ואי ברשות היחיד, כי רואה מאי הוי? (-) אם אין במקום עוברי אורח, במה תעזור ליהודי ההסתכלות במראה כאשר אין מי שיבוא לעזרתו?) לעולם ברשות היחיד, וכיון דאיכא מראה - מתחזי כאדם חשוב.³¹

מסקנת הגמרא היא שליהודי הבא להסתפר אצל הגוי ישנו היתר להסתכל במראה תוך כדי התספורת מטעמי בטחון - העובדה שאותו יהודי מביט במראה תגרום לגוי להחשיבו כאדם מכובד וכך יפחתו הסיכויים שיפגע בו.

דבריהם של בעלי התוספות על אתר, אנו מוצאים דיון מפורט יותר באיסור ההסתכלות במראה. התוספות מביאים סוגיות נוספות מהירושלמי ומהבבלי העוסקות בנושא, ומסכמים:

ומיהו אינו אסור כי אם להתנאות דעבר משום "לא ילבש גבר", אבל להסתפר ולגלח ולראות במראה שלא יחבל בעצמו או משום מיחוש עינים ודאי מותר, ובוהן לכות הוא יודע.³²

כלומר, איסור ההסתכלות במראה חל רק כאשר האדם משתמש בה לשם יופי וקישוט כפי שעושות הנשים, אך שימוש בעל אופי אחר - רפואי, בטיחותי וכיו"ב - מותר. במילים אחרות, לכוונתו של האדם ישנה השפעה מכרעת על השאלה האם ההסתכלות במראה אסורה מדין "לא ילבש". אבחנה זו של בעלי התוספות משמשת כנדבך משמעותי בתשובתו של ר' יהודה ממינץ: מהר"י משליך אותה על איסור "לא ילבש" בכללותו, ופוסק כי חלות האיסור נגזרת מכוונתו של האדם בעת ביצוע המעשה.

סברא לא דעת ולא בינה... גרשון בוני' פאצ'ו הנ"ל הוא מוחרם ומגודה... ואשר הורני מן השמים כתבתי, נאם הטרוד יודא מינץ" (שו"ת מהר"י מינץ), סימן י'. ועיינו: הרב נפתלי יעקב הכהן, **אוצר הגדולים**, חלק ג, עמ' צ.

30. שו"ת **מהר"י מינץ**, סימן טו (בחלק מן הדפוסים מופיע כסימן טז). אל תשובה זו התייחס גם הרמ"א בעצמו בספרו **דרכי משה**, שקטע ממנו יובא בהמשך.

31. בבלי, **עבודה זרה**, כט ע"א.

32. תוספות על **עבודה זרה**, כט ע"א, ד"ה 'המסתפר'. ובמקום אחר בשם ר' שמואל בשם רבינו משה: "שאינו אסור לראות רק לשם נוי ולקשוט דומיא דאשה".

מכיוון שבפורים הסיבה ללבישת הבגדים נובעת מתוך רצון להגביר את שמחת החג ולא מפאת סיבות פסולות אחרות, הדבר מותר.³³

סיבה נוספת להתיר את איסור "לא ילבש", קשורה בקולא אחרת הנוהגת ביום הפורים אותה מזכיר מהר"י מיניץ בסוף תשובתו:

עוד נמצא בתשובה שכתב רבינו טוביה בשם ריב"א, שכל מאכל שחוטפין הבחורים משום שמחת פורים אפילו שלא ברשות משעת מקרא מגילה עד סוף סעודת פורים שהם ב' לילות ויום אחד - אין בהם משום גזל ואין להזמין לבית דין על ככה ובלבד שלא יעשו שלא כהוגן על פי טובי העיר עד כאן לשונו.

הרי שכתב שבזמן הנזכר אין בו משום גזל, אבל קודם לכן וכן אחר כן יש בו משום גזל ועובר על לא תגזול, מכל מקום בזמנו משום שמחת פורים לא אקרי גזל כיון שאינו עושה על מנת לגזול ולהרויח אלא משום שמחת פורים, הכי נמי נדון דידן לא שנא, כיון שאינו מכוון לניאוף אלא לשמחת פורים וכמו שלא עשו גדר התם לענין גזילה כיון שאינו נוהג כי אם ב' לילות ויום אחד, הוא הדין נמי הכא, דגזל ועריות יצר אחד להן. ואין להאריך בדרוש זה אחר שכבר בארו אבי חוזה, איש כלבבי, משבט לוי, נאם הטרוד יודא מיניץ.³⁴

מהר"י מביא בשם ריב"א היתר למנהגם של נערים לחטוף מאכלים ביום פורים, ומסיק שההיתר נובע מכך שאין הנערים מעוניינים לגזול לשם רווח, אלא מעשיהם הם פועל יוצא של שמחת הפורים, כלומר - ישנה תלות בין הרקע והכוונה מהם נובע המעשה לבין חלות האיסור. מהר"י משווה בין ההיתר לגזול לבין לבישת בגדי אשה בפורים, ופוסק שהדבר לא נכלל באיסור "לא ילבש" כל עוד הוא נובע מהרצון להעצים את השמחה.

היתרו של מהר"י מיניץ לקיום מנהג התחפושות אפילו בבגדי נשים על אף איסור "לא ילבש", היווה בסיס לדבריהם של פוסקים שונים בדורות מאוחרים לו, אך לא חסרו גם חולקים על דעתו:³⁵

ואיש על העדה יאזור חיל בדעת ובכשרון לבטל מנהגים אלו וכיוצא בהם, ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה.³⁶

כל ימינו נצטערנו בדברי הג"ה... (הרמ"א) בשם מהר"י מיניץ... ובוודאי שדברים תמוהים הם שיעקר לאו גמור מן התורה בטענה שאין מכוונין אלא לשמחה בעלמא... ואם לאיזה רב מובהק לגודל חכמתו ובקיאותו נתברר לו בדברים אלו וכיוצא בהם איזה היתר, נראה דראוי לו להסתירו בלבבו כי בזה הדבר מבואר שלא יחטא, ולא עוד שזכות תחשב לו...³⁷

...ואומר אני עוד שהרבה גזירות וחורבנות נולדו על ידי זה ואשרי המבטלים.³⁸

33. בהמשך תשובתו, מצטט מהר"י את דברי הסמ"ג (מצוות ל"ט, ס) על האיסור, ומסכם: "וכן משמע בסמ"ג... דבכונת הלב הלארץ אלו תלוין... אלמא דסמ"ג נמי סבירא ליה דאינו עובר משום 'לא ילבש', אלא במתכוין לניאוף" (שו"ת מהר"י מיניץ, שם). מסקנה דומה לגבי תלות האיסור בכוונה מסיק מהר"י גם מהסוגיה העוסקת בהסרת שיער בית השחי ובית הערווה בבבלי, נידר, נט ע"א. מעבר לכך, מתוך עיון במקור אחר בכתבי אחד מבעלי התוספות, מסיק מהר"י שבמקום בו גם גברים נוהגים במנהג הנשים (הסתכלות במראה) - הדבר מותר.

34. שו"ת מהר"י מיניץ, שם.

35. ועיינו עוד ביד קטנה, ירושלים: הוצאת המוסד לעידוד לימוד התורה, תשנ"ד, דף רפ ע"ב.

36. חיד"א, שו"ת ברכה, יורה דעה, קפב, סעיף קטן ג.

37. ר' שמואל אבהב, ספר הזכרונות, הלכות בגדים, פרק ב, ד"ה 'בענין לאו דלא יהיה כלי גבר על אשה'.

3. גישותיהם של הרמ"א והב"ח

כפי שראינו מדבריהם של הרמ"א ומהר"י ממינץ, כאשר התחפשות איש בבגדי אשה ולהיפך מטרחה העצמת שמחת הפורים ולא עבודה זרה, הידמות לאשה, ניאוף וכיו"ב, הדבר מותר.³⁹ ראינו אפוא כי הרמ"א מתיר לקיים את מנהג התחפשות על אף איסור "לא ילבש" הכרוך בו, כשיטת מהר"י מינץ, נראה כי עיון במקור נוסף ייתן לנו הבנה מדויקת יותר של עמדתו. הרמ"א בחיבורו **דרכי משה** מביע את דעתו המורחבת על נושא התחפשות. הוא מביא את דעת מהר"י מינץ ודוחה אותה, ומגיע למסקנה הבאה:

...ולפי זה כל שכן **דאסור ללבוש הפרצופין**, אמנם מאחר דחזינן דפשט המנהג ואין מוחה, נראה לי ליישב המנהג...⁴⁰

הרמ"א כאן כותב שלכתחילה יש לאסור את "לבישת הפרצופין" אך מוסיף שהמנהג כבר פשט ולא נשמע קול מחאה. בעקבות זאת, מנסה הרמ"א בהמשך דבריו למצוא בכל זאת סמך הלכתי למנהג ולאחר מכן הוא מסכם:

...כך נראה לי טעם המנהג, אבל טוב להחמיר ולעבוד ה' בשמחה ולהיות גילה ברעדה.

מדברי הרמ"א עולה בצורה ברורה שהוא מתנגד למנהג התחפשות כאשר הוא כרוך בלבישת בגדי אשה, אך מפני שהמנהג כבר התפשט בקהילות ישראל, הוא רואה צורך ליישב אותו מבחינה הלכתית. בסופו של דבר פסקתו של הרמ"א על ה**שו"ע** היא שהדבר מותר, אך דבריו בדרכי משה מעידים על כך שההיתר דחוק והדרכתו היא שרצוי להחמיר בעניין זה.⁴¹ בדרך דומה לדרכו של הרמ"א הלך ר' יואל סירקיס, הב"ח. וכך הוא כותב:

ויש לתת לב על מה שנוהגים כפורים לשנות בגדיהם מאיש לאשה ומאשה לאיש ואין מוחה... ואם כן מה שמשנים בגדיהם כפורים מאשה לאיש ומאיש לאשה כדי להתדמות ובדברים שהוא לנוי ולקישוט **אסור מדאורייתא**...
ועוד דגם לובשים שעטנו, ועוד דנמשך מזה שילכו האיש בין הנשים ואשה בין האנשים לניאוף, ועוד הדבר שהוא הרע ביותר הוא שמכסים פניהם בפרצופים שלא יכירום.

38. ר' משה רבקה, **באר הגולה**, יורה דעה, קפב.

39. יש לציין שהביקורת שמתחו פוסקי הלכה על ההיתר של מהר"י מינץ והרמ"א לא עסקה רק בכך שאין כוונת האדם במעשהו משליכה על איסור "לא ילבש", אלא גם על כך שהמציאות במהלך הדורות טפחה על פני הטענה הנ"ל, והדברים הגיעו לידי פריצות. "וכל שכן שעתה בעוונותינו הרבים הדור פרוץ מאד ופרצה קוראת לגנב מים גנובים, יתחפשו לעשות תעובים, ומכל שכן במה שמתאספים לעשות רקודים... ירקדו שם השעירים והשדים, ה' ירחם ויסיר המכשלות, כי כל אלו בעוונותינו הרבים מאריכים עול הגלות" (ר' משה לייב סג"ל ראזענבוים, **חמדת אריה**, פרשבורג, תרכ"ט, אורח חיים, תרצו, פרק ל). כמו כן ראו את דברי ר' יוסף ממשא שצוטטנו לעיל, בשם ספר **איש שיבה**.

40. **דרכי משה**, סימן תרצו, ד"ה 'זכנ חתן' (לקראת סוף הסימן).

41. עדות תמוהה במקצת על מנהגו של הרמ"א בעצמו, מביא ר' עקיבא יוסף שלזינגר בספרו **לב העברי** (פירוש על צוואתו של החת"ם סופר): "שמעתי מעשה מהרמ"א ז"ל אשר מת בן ל"ג שנים ומת בל"ג בעומר ועשה ל"ג ספרים והספדן סיפר עליו ל"ב שבחים, והיה מצטער עצמו למצוא עוד שבח אחד להשלים מנין ל"ג עד שבא זקן אחד ואמר שמנהג רמ"א ז"ל היה בכל פורים ללבוש פרצוף ולהתכנר עצמו בבגדים אחרים וצעק בכל בית אשר מעריב בזמנו וזה היה שבח ל"ג שלו" (שם, עמ' 9, נדפס בלבוב תרל"ד).

ואין עלינו לומר בזה, אלא "הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין"... אבל כל ירא שמים יזהיר לאנשי ביתו ולנשמעים בקולו שלא יעברו על איסור לאו... ותבא עליו ברכה להרים מכשולות מדרך עמינו ומנהגים לא הגונים לא ינהגו עוד.⁴²

לדעת ה"ח לבישת התחפושות באופן של לבישת בגדי נשים על ידי אנשים ולהיפך אסורה מן התורה, והוא מוסיף על איסור זה רשימה של פגעים אליהם ניתן להידרדר על ידי התחפושות. אמנם בסופו של דבר מסכם ה"ח שלא כדאי להוציא פסיקה גורפת כנגד התחפושות מפני ש"מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין", כלומר: מנהג התחפושות מושרש בעם בצורה חזקה כזו, שצאיאה כנגדו רק תהפוך את המתחפשים לעוברים על איסור במזיד ולא תגרום להם לחדול ממנו. לכן, האפשרות העדיפה לפי ה"ח היא להימנע מהתבטאות בנושא זה בפסיקה הציבורית. עם זאת מדגיש ה"ח את הדרכתו, שכאשר אדם נמצא במעמד בו דבריו יישמעו, הוא מחוייב להזהיר את המתחפשים על האיסור והסכנות שבדבר.

בקריאת דבריהם של הרמ"א בדרכי משה והב"ח, אפשר לראות מגמה אחת ביחס למנהג התחפושות שמתחלקת לשתי דרכי פעולה שונות. הרמ"א והב"ח סבורים שניהם שאסור לקיים את המנהג כאשר הוא כרוך באיסור, אך אין הם מוציאים פסיקה גורפת כנגדו. הרמ"א בוחר ליישב את המנהג עם ההלכה אף על פי שהדבר נעשה בצורה דחוקה, והב"ח נשאר בעמדתו אך בוחר לא להשמיע מכיוון שהדבר לא יתקבל בציבור.

לעניות דעתי אפשר ללמוד מכאן נקודה חשובה ביחס לכוחו של מנהג במסורת היהודית. כאשר מנהג מצליח להשתרש בצורה חזקה במעגל השנה של עם ישראל, הוא לא יצא ממנו בקלות על אף התנגשויותיו עם המערכת ההלכתית. כאשר נדרשת פסיקה לציבור הרחב ישנם מצבים בהם ההלכה נאלצת להוריד את הרף בתביעותיה או אף לא להשמיע את קולה, כפי שעשו הרמ"א והב"ח. לעומת זאת, יתכן כי באותם מצבים ינתנו הדרכות מחמירות יותר לאלו השואפים לחיות את דרך התורה בצורה שלמה, הדרכות התואמות יותר את הלך רוחם של הפוסקים.

ג. דעת פוסקי דורנו

על רקע דברים אלו, נפנה לראות את דבריהם של פוסקי ההלכה בדורות האחרונים בנושא הנידון, שנכתבו כמה מאות שנים לאחר כתיבתם של דברי הפוסקים שראינו לעיל.

א. ר' יחיאל מיכל הלוי עפשטיין, בעל **ערוך השולחן**, מתייחס בספרו למנהג התחפושות. לקראת סוף סדר הלכות פורים, הוא כותב כך:

ומה שנהגו בימים קדמונים בלבישת פרצופים משעטנו ושל איש לאשה עכשיו לא נהגו כן... דעתה בעונותינו הרבים ערבה כל שמחה ואין אנו במדרגה זו ומה שכתב הרמ"א הוא לקיים מה שנהגו בימיו ולא עכשיו.⁴³

ר' יחיאל עפשטיין מעיד על כך שקיום מנהג התחפושות בתקופתו אינו מלווה בפריצת גדרי "לא ילבש". הוא מביא את היתרו של הרמ"א לך, אך מסייג אותו לדורות הקודמים שבהם היה בכוחה של

42. בית חדש, יורה דעה, קפב, ד"ה ז"ש.

43. ערוך השולחן, אורח חיים, סימן תרצו, הלכה יב.

שמחת פורים להתיר את האיסורים. ר' יחיאל סבור שבדורו פחתה רמת השמחה, ולכן ההיתר כבר אינו תקף.

ב. פוסק נוסף שהתמודד עם שאלת ההתחפשות בבגדי נשים לאנשים ולהיפך הוא הרב עובדיה יוסף. הרב עובדיה נשאל לגבי מינוי רב פורים אשר מטיח עלבונות בצוות הישיבה, וכדרך אגב הוא פוסק הלכה הנוגעת לעניינו:

לאור האמור יש לדון גם כמה שיש נוהגים לעשות הצגות במסיכות פורים, ובתוך ההצגה מופיעות נערות בלבוש גברים, וכן להפך נערים בלבוש נשים, ועוברים על מה שנאמר בתורה "לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה"...
 אסור לנערים ללבוש בגדי נשים, וכן לנערות ללבוש בגדי גברים, אף לשמחת פורים, **שלא הותר לעבור על איסור תורה בשביל שמחת פורים**, והגדולים מצווים לשמור על הקטנים, שלא להלביש אפילו לילד קטן בגדי ילדה, וכן להיפך.⁴⁴

על אף המנהג הקיים, פוסק הרב עובדיה בצורה חד משמעית שאין לעבור על איסור דאורייתא של "לא ילבש" לשם שמחת פורים.⁴⁵
 ג. ר' חיים דוד הלוי, מחבר ספר ההלכה **מקור חיים השלם**, מתייחס גם הוא למנהג התחפשות כחלק מעיסוק בהלכות הפורים:

מה שנהגו ללבוש מסכות בפורים וגבר לובש שמלת אשה ואשה כלי גבר אין איסור בדבר, מאחר שאין מכוונים אלא לשמחה בעלמא, "וליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר".⁴⁶

לכאורה נראה כי ר' חיים דוד הלוי מאשר ללא סייג את קיום מנהג התחפשות על אף הבעייתיות שבו, אך על דבריו אלו הוא כותב בהערת שוליים בתחתית העמוד:

ואף כי רבים מגדולי הפוסקים חלקו על פסק הרמ"א לעניין לבישת בגדי גבר לאשה ולהיפך, כיוון שכבר נהגו עתה הכל לעשות כן קשה הדבר לאוסרו, ועל כל פנים הנמנע מכך תבוא עליו ברכה.⁴⁷

כלומר, ר' חיים דוד סבור שמנהג התחפשות בדרך של לבישת בגדי אישה לגבר ולהיפך, אינו דבר אידיאלי ובעצם עדיף להימנע ממנו, אך פוסק שהדבר מותר מפני שעם ישראל כולו נוהג כך וכבר קשה לדרוש להפסיק את המנהג.

4. סיכום

ראינו כי מנהג התחפשות קיים כבר כמה מאות שנים בעם ישראל, ומקורו ככל הנראה לא ב"שלומי אמוני ישראל". לאורך הדורות נתלו במנהג זה טעמים שונים: חלקם רואים בתחפשות את הסמל לכמה ממסריה של מגילת אסתר (היפוך הגורל, הסתרה, זהות חיצונית שאינה תואמת את הפנימיות)

44. שו"ת **יחווה דעת**, חלק ה, סימן ג.

45. וכך פסק בנו, הרב יצחק יוסף **בילקוט יוסף**, הלכות סעודת ושמחת פורים, סעיף טו: "מה שנוהגים להתחפש וללבוש פרצופים ומסכות בפורים, אין כל איסור בדבר, אולם אסור באיסור מוחלט לאיש ללבוש שמלת אשה, וכן לא תלבש אשה בגדי איש, גם ביום פורים".

46. **מקור חיים השלם**, כרך ד, פרק רלד, הלכה יד.

47. שם.

חלקם מסבירים שהמנהג משכלל את קיום מצוות החג (שמחה, מתנות לאביונים) ויש שרואים בו ביטוי למאפיינים שונים של היחסים וההבדלים בין ישראל לגויים.

בהמשך, ניסינו לסקור כמה מן ההתייחסויות ההלכתיות בדורות השונים למנהג התחפשות הרווח, במקרים בהם הוא מתנגש באיסור "לא ילבש". נראה שניתן להאיר זאת על ידי חלוקה לארבע עמדות עיקריות:

עמדה ראשונה היא זו של ר' יהודה ממינץ שנותן מקום נרחב לקיום המנהג הרווח, ומסביר מדוע מבחינה הלכתית אין בו כל רבב, על אף איסור "לא ילבש".

בעמדה השנייה מחזיקים הרב עובדיה יוסף ופוסקים נוספים, הסבורים שיש לאסור את קיום המנהג במידה והוא גורם לעבור על איסורי תורה.

את העמדה השלישית והמורכבת מייצגים אלו שבפסיקתם הציבורית כותבים שהדבר מותר על אף הבעיות שבכך (רמ"א, ר' חיים דוד הלוי), אך מעיון מדוקדק יותר בדבריהם אפשר לראות כי דעתם אינה נוחה בכך, והם מדריכים את הרוצים ללכת "לפנים משורת הדין" לנהוג לחומרא.

בעמדה רביעית ומעניינת מחזיק בעל **בית חדש** (הב"ח), שאמנם סבור שהדבר אסור אך מעדיף לא לפסוק כך לציבור על מנת לא להפוך את מעמדם של המתחפשים בבגדי נשים משוגגים לעוברי עבירה במזיד.

לעניות דעתי ניתן ללמוד מכך דבר מה על גישות שונות של פסיקה במקומות בהם מתייצב המנהג אל מול ההלכה. בדרכו של פוסק ההלכה ניצבים שיקולים שונים: המחויבות למסורת, מצבו הרוחני של הציבור, הצורך בעשיית סייג לתורה, מנהגי הדורות הקודמים וכיו"ב. תוך התחשבות במדדים אלו ואחרים מנווטים הפוסקים את הנהגתם בדרך הנראית להם הרצויה בעיני ה', אך לא תמיד תהינה מסקנותיהם זהות.

בכתבי הראי"ה קוק ניתן למצוא התייחסות מעניינת למנהגים שהשתרבו למסורת ישראל בטעות. הוא מדבר על החיבה ומסירות הנפש של כל אדם מישראל לקיום המצוות, התקנות והמנהגים, ומוסיף:

...לפעמים מתוך הנטייה הטבעית, הולך זרם האהבה ומתפשט יותר מהשיעור הנכון לו, וסוחף בשטפו גם דברים שהדעת טועה בהן, מנהגים שאינם טובים אלא שהוקדשו בטעות, ומכל מקום, ההרגשה המקדשת עדינה, טובה ויפה היא. וצריכה הארת החכמה העליונה להתנהל בנחת ובזהירות גדולה, איך לצמצם את הרוח של החבה המקודשת, באופן שרק את הטוב יקבל הקהל המודרך, ורוחו הטוב לא יפוג. ידוע תדע פני צאנך, שית לבך לעדרים.⁴⁸

הרב קוק מסביר שעל אף שישנם מנהגים שליליים שנכנסו להווי החיים היהודי בטעות, רגש האהבה הבסיסי המופנה אליהם הוא דבר טוב ויפה. משימתם של פוסקי ההלכה היא, בעדינות ובזהירות, לגרום לכך שהציבור יקבל מהמנהג רק את החלקים החיוביים מבלי לפורר בכך את רוח החיבה המקודשת.

לאור דברים אלו אפשר להצביע על העובדה שבסביבתו של בעל **ערוך השולחן** אכן השיל מעליו מנהג התחפשות את אופני הקיום הבעייתיים (נראה מדבריו שבמקומו לא נהגו לשנות בגדי איש לאישה

ולחיפך, וכמו כן נזהרו בלבישת שטענז). לעניות דעתי, הדבר הוא תולדה של התנהלות פוסקי ההלכה לאורם של העקרונות אותם ציין הראי"ה קוק, והם מהווים דוגמא למצב שבו מתאימים את עצמם הפוסקים למצבו הרוחני של הדור.